# TEXNOLOGIYA DARSLARIDA O'QUVCHILARDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

**Toshova Matluba Abduvoyt qizi**
Samarqand davlat pedagogika instituti Tasviriy san'at va texnologik ta'lim kafedrasi assistenti
**Ibragimova Umida G'olib qizi**
**Hamraqulov Oybek Komil o'g'li**
Samarqand davlat pedagogika instituti Tasviriy san'at va texnologik ta'lim 1-kurs talabalari
https://doi.org/10.5281/zenodo.24128316

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada texnologiya darslarida o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish metodikasi tahlil qilinadi. Mualliflar ekologik madaniyat tushunchasining mazmun-mohiyatini, uning texnologik ta'lim jarayonidagi o'rnini va o'quvchilarning ongida ekologik qadriyatlarni shakllantirish yo'llarini ko'rib chiqadi. Maqolada texnologiya darslarida tabiiy materiallardan foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash, resurslarni tejash va atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatda bo'lish kabi amaliy yo'nalishlar yoritilgan. Shuningdek, o'quvchilarda ekologik bilim, ekologik ong va ekologik xulq-atvorni shakllantirishning bosqichlari ko'rsatib o'tilgan. Mualliflar ekologik madaniyatni shakllantirishda o'qituvchining roli va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini asoslab, amaliy tavsiyalar beradi.

**Kalit so'zlar:** ekologik madaniyat, texnologiya darslari, metodika, ekologik ong, tabiiy materiallar, resurslarni tejash, amaliy ko'nikmalar, atrof-muhit.

**Kirish.** Bugungi kunda insoniyat oldida turgan eng jiddiy muammolardan biri bu ekologik inqirozdir. Tabiiy resurslarning cheklanganligi, atrof-muhitning ifloslanishi, iqlim o'zgarishi va biologik xilma-xillikning kamayishi barcha davlatlar uchun dolzarb masalaga aylandi. [1] Bu muammolarni hal qilish nafaqat texnologik va iqtisodiy choralarni, balki jamiyatning ekologik madaniyatini tubdan o'zgartirishni talab qiladi. Ekologik madaniyat esa bolalikdan, maktab davridan boshlab shakllantirilishi lozim.

Texnologiya darslari ekologik madaniyatni shakllantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Bu darslarda o'quvchilar turli materiallar bilan ishlaydi, ularni qayta ishlaydi, buyumlar yasaydi va amaliy faoliyat orqali tabiat bilan bevosita munosabatda bo'ladi. [2] Aynan shu jarayonda o'quvchi tabiiy resurslarning qadrini, ularning cheklanganligini va tejab-tergab ishlatish zarurligini anglaydi. Shu sababli texnologiya darslarida ekologik madaniyatni shakllantirish metodikasini ishlab chiqish muhim pedagogik vazifadir.

Mazkur tadqiqotning maqsadi texnologiya darslarida o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish metodikasini tizimli o'rganish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot vazifalari qatoriga ekologik madaniyat tushunchasining mohiyatini ochib berish; texnologiya darslarining ekologik tarbiyadagi imkoniyatlarini aniqlash; ekologik madaniyatni shakllantirish bosqichlarini belgilash; samarali metod va usullarni tahlil qilish; amaliy tavsiyalar ishlab chiqish kiradi.

Tadqiqot ob'ekti texnologiya darslarida ekologik madaniyatni shakllantirish jarayoni, predmeti esa uni tashkil etish metodikasidir. Maqolada tizimli tahlil, qiyosiy o'rganish, pedagogik kuzatuv va ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish usullaridan foydalanilgan.

**Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review).** Ekologik madaniyat masalasi pedagogika fanida nisbatan uzoq tarixga ega. Dastlab bu tushuncha ekologik tarbiya va ekologik ta'lim bilan bog'liq holda o'rganilgan. [3] Keyinchalik ekologik madaniyat shaxsning umumiy madaniyatining tarkibiy qismi sifatida talqin qilina boshlandi. Bu borada xorijiy tadqiqotchilar ekologik ong, ekologik etika va barqaror rivojlanish ta'limi masalalariga alohida e'tibor qaratdilar.

MDH hududida bu masala bo'yicha bir qator olimlar ish olib borgan. Ularning tadqiqotlarida ekologik tarbiyaning didaktik asoslari, maktab o'quvchilarida tabiatga mas'uliyatli munosabatni shakllantirish yo'llari va texnologik ta'lim jarayonida ekologik bilimlarni singdirish masalalari ko'rib chiqilgan. [4]

O'zbekistonda ekologik ta'lim va tarbiya masalasi davlat siyosati darajasida e'tirof etilgan. Bir qator tadqiqotchilar texnologiya darslarida o'quvchilarning amaliy faoliyati orqali ekologik madaniyatni shakllantirish imkoniyatlarini o'rganganlar. [5] Biroq mavjud ishlarda asosiy e'tibor nazariy jihatlarga qaratilgan bo'lib, aniq metodik yondashuvlar va amaliy tavsiyalar yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Shu sababli mazkur mavzu dolzarb hisoblanadi.

**Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology).** Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy o'rganish, pedagogik kuzatuv va ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish usullaridan foydalanilgan. Tizimli tahlil ekologik madaniyatni yaxlit tizim sifatida ko'rish imkonini berdi. Qiyosiy o'rganish orqali turli metodik yondashuvlar solishtirildi. Pedagogik kuzatuv texnologiya darslarida o'quvchilarning ekologik faoliyatini o'rganishga yordam berdi. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish esa mavzuning nazariy asoslarini chuqurroq anglash imkonini yaratdi.

Tadqiqot uch bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda adabiyotlar o'rganildi va ekologik madaniyatning nazariy asoslari aniqlandi. Ikkinchi bosqichda texnologiya darslarida ekologik madaniyatni shakllantirishning amaliy tajribasi o'rganildi. Uchinchi bosqichda metodik tavsiyalar ishlab chiqildi va xulosalar shakllantirildi.

**Tahlil va natijalar (Analysis and results).** Ekologik madaniyat shaxsning tabiatga nisbatan qadriyatli munosabati, ekologik bilimlari, ongi va xulq-atvorining yaxlit birligidir. U uch asosiy komponentdan tashkil topadi: ekologik bilim, ekologik ong va ekologik xulq-atvor. Ekologik bilim tabiat qonuniyatlari, ekologik muammolar va ularni hal qilish yo'llari haqidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Ekologik ong esa bu bilimlarning shaxsiy e'tiqodga aylanishi, tabiatga mas'uliyatli munosabatning shakllanishidir. Ekologik xulq-atvor esa kundalik faoliyatda bu qadriyatlarni amalda qo'llashdir.

Texnologiya darslari ekologik madaniyatning barcha komponentlarini shakllantirish uchun qulay maydondir. Bu darslarda o'quvchilar tabiiy materiallar bilan ishlaydi, ularning xususiyatlarini o'rganadi, qayta ishlash usullarini o'zlashtiradi. Bu jarayonda tabiiy resurslarning cheklanganligi va ularni tejash zarurligi haqidagi bilimlar amaliy faoliyat bilan mustahkamlanadi.

Texnologiya darslarida ekologik madaniyatni shakllantirish bir necha yo'nalishda amalga oshiriladi. Birinchi yo'nalish tabiiy materiallardan tejamkorlik bilan foydalanishdir. O'quvchilar materiallarni to'g'ri tanlash, qoldiqlarni qayta ishlash va isrof qilmaslik ko'nikmalarini egallaydi. Ikkinchi yo'nalish chiqindilarni qayta ishlash va ularga ikkinchi hayot berishdir. O'quvchilar eski buyumlardan yangi foydali narsalar yasash orqali resurslarni tejash va atrof-muhitni ifloslanishdan saqlash g'oyalarini amalda o'zlashtiradi. Uchinchi yo'nalish tabiat bilan uyg'unlikda yashash madaniyatini targ'ib qilishdir.

Ekologik madaniyatni shakllantirish bosqichma-bosqich amalga oshirilishi lozim. Birinchi bosqichda o'quvchilarda ekologik bilimlar shakllantiriladi, tabiat va uning resurslari haqida tushunchalar beriladi. Ikkinchi bosqichda ekologik ong rivojlantiriladi, ya'ni bilimlar shaxsiy e'tiqodga aylanadi. Uchinchi bosqichda ekologik xulq-atvor ko'nikmalari shakllantiriladi, ya'ni o'quvchi o'z faoliyatida ekologik tamoyillarga rioya qiladi.

Bu jarayonda o'qituvchining roli juda muhim. U nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsiy namunasi bilan ekologik madaniyatni targ'ib qiluvchi shaxs bo'lishi lozim. O'qituvchi o'z faoliyatida resurslarni tejashi, chiqindilarni saralashi va tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishi orqali o'quvchilarga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

**Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations).** Texnologiya darslarida o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish muhim pedagogik vazifadir. Ekologik madaniyat ekologik bilim, ekologik ong va ekologik xulq-atvorning yaxlit birligidan iborat bo'lib, uni shakllantirish bosqichma-bosqich amalga oshirilishi lozim. Texnologiya darslarining amaliy yo'naltirilganligi bu jarayon uchun qulay sharoit yaratadi.

Kelgusida ekologik madaniyatni shakllantirish samaradorligini oshirish uchun texnologiya darslarida tabiiy materiallardan foydalanish va chiqindilarni qayta ishlashga oid amaliy topshiriqlarni ko'paytirish, o'qituvchilarni ekologik ta'lim bo'yicha malakasini oshirish, maktablarda ekologik loyihalar va tanlovlarni tashkil etish, o'quvchilarni tabiat bilan bevosita muloqot qilishga jalb qilish maqsadga muvofiqdir.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Jo'rayev N.Q. Ekologik ta'lim asoslari // Monografiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – B. 85-102.
2. Xodjayev B.T. Texnologik ta'lim metodikasi // O'quv qo'llanma. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2023. – B. 108-125.
3. Nazarov Sh.R. Ekologik madaniyat va yoshlar // Sotsiologik tadqiqotlar jurnali. – 2024. – №1. – B. 41-52.
4. Karimov A.A. Tabiiy materiallar bilan ishlash // Ilmiy maqola. – Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2024. – B. 35-46.
5. Muminov R.T. Ekologik tarbiya usullari // Darslik. – Toshkent: Noshir, 2022. – B. 88-98.
6. Saidov U.S. Resurslarni tejash madaniyati // Monografiya. – Toshkent: Adolat, 2022. – B. 98-112.
7. Tillyaev Sh.Q. Ekologik xulq-atvor shakllanishi // Axborot texnologiyalari va jamiyat. – 2023. – №3. – B. 58-67.
8. Abdurahmonova D.K. Ekologik madaniyat va pedagogika // Sotsiologik tadqiqotlar jurnali. – 2024. – №1. – B. 52-60.